

Direnış Karatay (2018) Filminin Ahilik Anlatısı Bakımından İncelenmesi

An Analysis of the Film of Direniş Karatay (2018) in light of the Ahi-Order Narrative

Bedirhan Karakurluk, Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi,
E-posta: bedirhankarakurluk@karabuk.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-2745-0952
Araştırma Makalesi/Research Article

Anahtar Kelimeler:

sinema, tarihsel film,
ahilik, ahi evran,
direnış karatay

Öz

2000 sonrası Türk sinemasında ve dizi sektöründe Türk tarihinin çeşitli dönemleri ile ilgili yapılan yapımların sayısında bir artış bulunmaktadır. Bu yapımlardan biri olan *Direnış Karatay* (2018) filminin, tanıtımlarda, köşe yazılarında ve akademik metinlerde Ahiliğin öyküsü olduğu iddia edilmiştir. Bu çalışmada önce Ahiliğin ne olduğundan bahsedilmiş, sonra da film Ahilik teması etrafında betimsel analize tabi tutularak incelenmiştir. Filmin öyküsü analiz edilirken Ahilik ile film arasında nicel veya nitel bir bağ olup olmadığı yorumlanmaya çalışılmıştır.

Abstract

Keywords:

cinema, historical film,
ahi-order, ahi evran,
direnış karatay

In the Turkish cinema and series industry (TV), there has been an increase in the number of productions dealing with different periods of Turkish history after 2000. Advertisements, columns, and academic texts have claimed that the film *Direnış Karatay* (2018), which is one of these productions, is the story of the Ahi Order. This study first explains what the Ahi-Order is, and then analyzes the film by subjecting it to a descriptive analysis on the subject of Ahi-Order. In analyzing the story of the film, the study aimed to interpret whether there is a quantitative or qualitative relationship between the Ahi-Order and the film.

Başvuru Tarihi: 26.04.2022

Yayına Kabul Tarihi: 24.06.2022

Karakurluk, B. (2022). Direniş Karatay (2018) filminin ahilik anlatısı bakımından incelenmesi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (8), 216-228.

Giriş

Geçmişine kıyasla üretimin durma noktasına geldiği 90'lı yıllardan sonra Türk sinemasında 2000'li yıllarla birlikte hem üretim hem de izleyici sayısındaki artış bağlamında yeni bir ivmelenme başlamış, özellikle komedi ve dram türlerindeki geniş başarısı sinema yapımcıları ve yatırımcılarını etkilemiştir. Bu sebeple endüstriyel standartlarda üretildiği takdirde diğer türlere kıyasla çok daha yüksek bütçe gerektiren savaş, aksiyon ve dönem filmleri gibi diğer türlerdeki üretimin de önü açılmıştır. Siyasal söylem, sponsorluklar, 5224 sayılı sinema destek kanunu ve yurtdışında oluşan pazarla birlikte, şanlı tarih ve kahramanlık vurgusu içeren tarihi televizyon dizileri ve sinema filmlerinin ön plana çıktığı bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu rüzgârın da etkisiyle üretilmiş olan *Direnış Karatay* filmi, 2018 yılında vizyona giren tarihi dram ve savaş türünde 113 dakikalık uzun metraj kurmaca bir sinema filmidir. Selman Kayabaşı'nın (2017) aynı isimli romanından yine Selman Kayabaşı ve Uğur Uzunok tarafından uyarlanan senaryoyu Selahattin Sancaklı yönetmiş ve KTO Konya Karatay Üniversitesi de hem romanın basımını hem de filmin yapımcılığını üstlenmiştir.

Bu araştırma *Direnış Karatay*'ın tarihi anlatısının tarihsel bağlamda tutarlı olup olmadığını sorgulayan bir araştırma değildir; çünkü film, senaristin de sinemaya uyarladığı kitabında belirttiği üzere (Kayabaşı, 2017, s. 5, 269-270), tarihi kaynaklardan istifade edilerek yazılmış hayali bir kurmacadır ve tarihsel anlamda tutarlı olmak zorunda değildir. Bununla birlikte, romanın olmasa da filmin Ahilikle ilgili bir iddiası bulunmaktadır. Resmi sosyal medya hesaplarında ve basın bültenlerinde film “devletine her koşulda sahip çıkan fedakâr Ahi Teşkilatının ve mücadelesinin hikayesi” olarak tanıtılmıştır (Direnış Karatay, 2018). Aynı şekilde bu iddiadan sinema eleştirmeni Vardan (2018) da bahseder: “Aslında senaryonun bir derdi var; o da ‘Ahi Evran’ karakteri üzerinden ‘Ahilik’ müessesesine dikkat çekmek ve işin sadece kılıç kuşanmakla bitmediğini de hatırlatmak.” Dahası bu iddiayı konu eden bir de akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada *Direnış Karatay* filmi Ahi Evran ve Ahilik kültürünün sinemadaki bir örneği olarak tanımlanmıştır (Çalık, 2020, s. 207, 217). Bu çerçevede filmin Ahi teşkilatının hikayesi olduğu iddiasının tutarlı olup olmadığının cevabı verilmeye çalışılacaktır. Bunun için önce kısaca Ahiliğin genel yapısından bahsedilecek ve Ahilikle ilgili detaylı malumat daha sonrasında, filmin analiz edildiği bölümlerde yeri geldikçe verilecektir. Filmin içerisindeki Ahilikle ilgili unsurlar nitel bir araştırma yöntemi olan ve eldeki verilerin tanımlanan temalara göre özetlenerek yorumlandığı, sistematik bir şekilde betimlendiği ve açıklanıp yorumlanarak sonuçlara ulaşıldığı betimsel analiz yöntemi ile (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239-240) analiz edilecektir. Ayrıca, filmde kullanılan Ahiliğin yapısı ile geçmişteki Ahiliğin yapısı arasındaki benzerlik ya da tezatlıklardan bahsedilecek, filmdeki Ahilik ve tasavvuf sunumunun yapısı ile ilgili görüş bildirilecektir. Son olarak Ahiliğin bu filmdeki kullanımından hareketle bir öykü içerisinde Ahiliğin nasıl konu edilebileceğine dair çıkarımlar da yapılmaya çalışılacaktır.

Ahilik ve Ahi Evran

Ahilik, fütüvvet ve melamet gibi tasavvufi; eski Türk gelenekleri, Bizans ve

diğer Orta Çağ Loncaları gibi kültürel etkileşimleri bulunan, 13. yüzyılda Anadolu Selçuklularında doğarak Osmanlı Devleti'nin de kurulmasına ön ayak olduğu söylenen teşkilatlı bir Türk esnaf ve sanatkâr kurumudur (Köprülü, 2014, s. 305; Ortaylı, 2012, s. 297; Çağatay, 1997, s. 1). Ahiliğin esnaf ve sanatkârın çalışma şeklini ve kurallarını düzenleyen, mesleki eğitimini sağlayan, tüketiciyi koruyarak tekelliliğin, haksız rekabetin ve işsizliğin önüne geçerek ahlaki değerler ışığında sosyal hayatı tanzim eden bir yapısı bulunmaktadır (Şeker, 2011, s. III). Gündelik yaşamın her alanında olduğu gibi iş hayatında da sanat ile tasavvuf ahlakını birleştirmeyi hedefleyen bir yapısı olduğu düşünülen Ahiliğin Anadolu'da Türk sanatkarlığının oluşumunda çok önemli olduğu vurgulanmıştır (Örs, 2016, s. 67; Demir, 2000, s. 310).

Anadolu Selçuklu devleti hükümdarı I. İzzeddin Keykavus, Abbasi halifesi Nasır'a elçi göndermiş ve o da Ahiliğin kökenlerinden en önemlisi olduğu düşünülen fütüvvete dahil olarak Anadolu'da fütüvvetin yayılışının önünü açmıştır. Moğol istilası sonucu Abbasilerin yıkılmasıyla fütüvvet şeyhleri Anadolu'ya iltica etmiş, fütüvvet Anadolu'da hızlı bir şekilde teşkilatlanmış ve böylece Anadolu fütüvvetin en üst düzey yaşandığı bir yer haline gelmiştir (Sarıkaya, 2002, s. 32-33; Gölpınarlı, 2011, s. 67). Ahilik, Anadolu'da özellikle 13. yüzyılda ve I. Alaeddin Keykubad döneminde devlet desteği ile yapılanmış, Anadolu Selçuklu Devletinin son döneminde II. İzzeddin Keykavus'un iki yıl kadar vezirliğini ve Kayseri kadılığı yaptığı düşünülen Ahi Evran'ın açtığı yolda teşkilatlanmıştır. Bununla birlikte Ahiliğin önderi olan Ahi Evran'ın kimliği ve hayatı üzerine pek çok teori bulunmakta ancak pek az bilgi olduğu iddia edilmektedir (Çağatay, 1997, s. 49). Evran'ın günümüzde İran'ın Batı Azerbaycan eyaleti içerisinde kalan Hoy şehrinde debbaglık yani dericilikle meşgul bir Türkmen olduğu ve gerçek isminin filmdeki "Ahi Evren" kullanımının aksine Nasirüddin Mahmud Ahi Evran olduğu söylenmektedir (İnalçık, 2016, s. 36; Çalışkan ve İkiz, 2001, s. 1). Evran'ın dönemin önemli tasavvufi isimlerinden Hacı Bektaş'ı Veli ve Mevlâna Celaleddin Rumi gibi isimlerle çağdaş olduğu ve özellikle teşkilatlanma konusunda uzman bir şahsiyet olduğu düşünülmüştür (Çalka, 2011, s. 96; Hızlı, 2011, s. 21).

Direnış Karatay Filminin Öyküsü ve Analizi

Aynı isimdeki Direniş Karatay (Kayabaşı, 2017) romanından uyarlanan filmin senaryosu kitaba sadık kalınmadan oluşturulmuştur. Romanda daha çok Anadolu Selçuklunun son dönem iç siyaseti, hükümdarlarının, vezirlerinin ve pek çok diğer devlet adamının aksiyonları öne çıkarılmış ve kesinlikle filmdeki kadar büyük bir Ahilik vurgusu yapılmamıştır. Örneğin aşağı yukarı aynı dönemi anlatan bir diğer kurgusal eser olan Kemal Tahir'in (1968-2018, s. 79-86) Devlet Ana romanında, Osman Bey'in oğlu çocuk yaşta Orhan Bey'in Ahi Baba rolünde katıldığı, yedi sayfa süren çok detaylı bir şed kuşatma töreninin çocuklar arasındaki bir müsamesesi anlatılır. Bu şekilde bir anlatım Direniş Karatay romanında mevcut değildir, yani senaryonun uyarlandığı Direniş Karatay romanında Ahilik vurgusu yapılmadığı gibi, Ahilik ritüeline, geleneğine ya da iç yapısına da bir vurgu bulunmamaktadır. Yine filmdeki merkezi konumunun aksine, Ahi Evran romanda birkaç sayfada ismi geçen, geri planda olan bir yan karakterdir. Buna karşın filmin öyküsü Anadolu Selçuklu Devleti ile Moğollar arasındaki Köseadağ Savaşı

ve dönemin önemli Anadolu Selçuklu devlet adamları, Emir Celaleddin Karatay ve Ahiliğin piri Ahi Evran etrafında şekillenmektedir.

Filmin girişindeki jenerik kısmında efsanevi bir sırdan bahsedilmektedir: “Sultan Alparslan’ın mezarında saklanan vasiyeti, iki haritaya işlenmişti. Gün gelir Selçuklu devleti yıkılırsa Anadolu’daki boylarımızdan biri yeni devletimizi kurmak üzere emaneti teslim alacaktı. Bu sır pirimiz Ahmed Yesevi’den beri asırlar boyu Ahi ocağında korundu. Haritayı saklayanlar sır oldu, sırdaş oldu, toprak oldu. Sırrımız kutlu bir silsile yoluyla bugüne kadar korundu. Ben Ahi Evren, emanetin son muhafızıyım. Size bu kutlu sırrın hikayesini anlatacağım”. Bu sırrın hikâyeye bir gizem hissiyatı katmak için oluşturulduğu ve aynı zamanda sırrın taşıyıcısı olarak Ahi Evren karakterini filmin merkezine koymak için tasarlandığı düşünülebilir. Bu harita ekseninde oluşturulan öyküde, Türklerin yeniden ayağa kalkabilmesinin ve yeniden güçlü olabilmesinin efsanevi bir nesneye, bir haritaya bağlandığı görülmektedir.

Jenerikte bahsedilen sırdan sonra filmin öyküsü 1237 yılında Konya’da başlar. Horasan’dan Anadolu’ya göçün devam ettiği ve yeni gelen halkın arasından zanaat sahibi olanların Ahi Evren’e teslim edildiği, kadınların ve çocukların önceden gelenlerle birlikte “vakıfta” misafir edildiği, Emir Celaleddin Karatay karakteri tarafından Anadolu Selçuklu devleti sultanı olan Alaaddin Keykubat karakterine bildirilir. Bu sahnede vakıf kelimesi ile kastedilen Ahi zaviyeleri tarihte hem tasavvufi toplanma ve eğitim alanı olarak hem de misafirlerin ağırlandığı bir alan olarak kullanılırdı. Bununla ilgili dönemin önemli kaynaklarında ve özellikle İbn Battuta (2010, s. 404) seyahatnamesinde Ahilerin misafirperverliği, yolcuları karşılıksız yedirip içirmeleri ve barınak sunmaları, yabancılara karşı candan ve karşılıksız davranışlarından bolca bahsedilmektedir. Ahilikteki bu değerlerin Anadolu insanının ahlaki değerlerini oluşturduğu, özellikle kırsaldaki yardımlaşmanın, dayanışmanın, ele, bele ve dile sahip olarak ideal insan olma algısının bu doğrultuda oluştuğu da düşünülmüştür (İnalçık, 2016, s. 40). Aynı zamanda Ahiler Moğol akınları yüzünden geline topraklarda iş alanları oluşturarak dayanışma içinde tutunabilmek ve Anadolu’da zaten var olan Bizanslı esnaf ve sanatkârlar ile rekabete girebilmek için doğru, dürüst ve nitelikli bir üretim yapmak adına yola koyulmuştur. Bu durum Türk kültürünü ve gelenek göreneğini, sanatkâr ve zanaatkarlığa taşıyarak Türklerin birbirine kenetlenmesine ve ayağa kalkmasına yardımcı olmuştur (Çağatay, 1997, s. 85). Bu sahnede de kastedilenin bu olduğu ve Ahilerin özellikle zor durumda olan misafire sahip çıktığı ve zanaat sahibi olanların hemen Ahilik içerisine alınarak dayanışma olgusunun oluşturulmaya başlandığı vurgusu yapıldığı düşünülebilir.

Sonraki sahnede Ahi zaviyesinin meydanında hazır bulunan Ahiler ve Bacılar (Bacıyan-ı Rum) ile yaklaşık bir buçuk dakika süren bir ahi ritüeli canlandırılmıştır. Hepsinin ortasında, elinde bir kılıç tutan Ahi Evren karakteri, karşısında duran kalfaya, yaptığı kılıcın Ahi divanı tarafından beğenildiğini, ustasının sanatı ve ahlakı için kendisine kefil olduğunu, artık usta olduğunu ve bugünden sonra Ahi teşkilatının bir mensubu olduğunu söyler. Celaleddin Karatay ve Alaaddin Keykubat’ın da buldukları meydana gelmeleriyle Ahi Evren konuşmasına Anadolu tasavvuf hissiyatını yansıtabilecek şekilde “Can taşıyan mahlukata, hayvana, çiçeğe, böceğe, ağaca saygılı olup şefkatle

yaklaşacağız” diyerek devam ederken kalfanın yanında duran ustası da elinde tutmuş olduğu şeddi (kuşağı) yeni usta olan kalfasının beline kuşatmaya (dolamaya) başlar. Ahi Evren “Pirimiz Ahmed Yesevi’nin ahlakından sapmayacaksın. Savaşta vatani için can veren bir Alp olacaksın” der ve elinde tuttuğu kılıcı yeni usta olan kalfanın ustasına teslim eder.

Bu törenin Ahilikteki ismi şed kuşatmadır ve Ahiler tarafından bu ritüel yüzyıllar boyu uygulanagelmiştir ancak bu ritüel bir Ahi için işin başlangıcı değildir. Ahi olmak isteyenler çalışmak istedikleri alanlarda sınava tabi tutularak yeteneklerine, zekalarına ve rızalarına göre bir meslek alanında çırak olarak alınır (Demir, 2000, s. 363, 364). Çırak bir ustaya emanet edilir ve eğitim başlar. Çırak Ahi zaviyesinde, bir yandan günümüzde Ahilik ile ilgili bilinen neredeyse her şeyin kaynak kitapları olan fütüvvetnameleri okuyarak tasavvufi ve teorik eğitim görür, bir yandan da dükkânda ustasıyla mesleğin inceliklerini öğrenerek uygulamalı eğitimine başlar (Demir, 2000, s. 366, Taeschner, 1953/2015,s.13). Tasavvufi bir esnaf-sanatkâr yapılanması olan Ahi teşkilatı Anadolu’daki diğer tasavvuf ekollerinden farklı olarak hırka yerine libas giyer, mesleğine göre belirli renklerde önlük takar ve eğitimini tamamlayınca filmde de gösterilen bu törenle şed (kuşak) kuşanır (Köprülü, 2014, s. 307, Sarıkaya, 2002, s. 164). Şed kuşanan kalfa usta olur, dükkân açma hakkına sahip olur ve kendisine hangi mesleğin ustası olduysa o alanla ilgili iğne, makas, bıçak gibi sembolik bir hediye verilir (Gölpınarlı, 2011, s. 80). Filmde yeni usta olan Ahinin yetişme sürecinden, tören sırasında kendisine mesleği ile ilgili bir hediye verilmesinden ve törenden sonra bir kutlama yemeği yenmesi gibi adetlerden öykünün gidişatının bağlanabilmesi adına bahsedilmemiştir.

Filmde zaviye önündeki şed kuşanma töreninin sonunda Ahilerin yanlarına yaklaşan Alaaddin Keykubat Konya’nın daha çok kılıç ustasına ihtiyacı olduğunu ve Tatarların (Moğolların) yaklaştığını söyler. Ahi Evren ise Ahileri ve Bacıları göstererek “Bu devletin en muhkem surları Ahiler ve Bacılardır sultanım. Destur verin zalimin önünde sur olalım” der ve Ya Allah diyerek kendisi de Ahiler de kılıçlarını çekerek nida atmaya başlayarak sefere çıkarlar.

Bu sahnede aslında tasavvufi bir esnaf-sanatkâr teşkilatı olan Ahilerin savaşçı karakteri vurgulanmıştır. Ahilerin iktisadi yönü ile, Türk halkının hızlıca şehirleşmesine katkı sağladığı ve savaş zamanlarında “Alp Ereni” karakteri ile Moğollara karşı direnişte büyük rolü olduğu ve bu yapısı ile Osmanlı Devleti’nin kurulmasının önünü açtığı düşünülmektedir (Sarıkaya, 2002, s. 36, 53; Çağatay, 1997, s. 183). Buna örnek olarak özellikle Osmanoğulları beyliğinin hızlı bir şekilde büyüyerek yükselmesi, beyliğin kurucusu olan Osman Bey’in bir Ahi şeyhi olan Şeyh Edebalı’nın kızı ile evlenerek Ahilere katılması ve onların desteğini almasına bağlanır (Güllülü, 1977, s. 84). Osmanlı Beyliğinin Ahiliği benimsemesinin sebebi Ahiliğin tasavvufi ve iktisadi karakterinin yanı sıra aktif savaşa katılan askeri bir yönünün de olması ve Ahilerin bu savaşçı karakterinden de faydalanılması olarak düşünülmüştür (Gölpınarlı, 2012, s. 154). Osmanlı Devleti içerisinde önemli konumlarda bulunan isimler, Yeniçeri ocağının kuruluşunda da etkisi olan Ahiliğe mensup olmayı bir onur kaynağı olarak görmüşlerdir (Çağatay, 1997, s. 50).

Yine bu sahnede Bacılardan yani Bacıyan-ı Rum teşkilatından da bahsedilmiştir. Ahiliğin bünyesinde olduğu düşünülen bu Anadolu Kadınlar Birliğinin, kimilerince dünyadaki ilk kadın teşkilatlarından biri olduğu düşünülmektedir. Bu kurum ihtiyaç sahibi, yaşlı ya da kimsesiz kadınlara meslek öğretip onları sosyal yaşama dahil eden bir dayanışma birliğidir (Demir, 2000, s. 360). Yine Ahi ideallerini taşıyan bu kurumun da savaşı bir karakteri olduğu ancak filmde gösterildiği gibi amazonlar şeklinde bir ordudan ziyade daha çok erkeklerin savaşa gitmesi durumunda şehrin korunmasıyla ilgili bir yapısının olduğu düşünülmüştür.

Filmin üçüncü dakikası ile beşinci dakikası arasındaki yaklaşık bir dakika on beş saniyede vuku bulan bahsi geçen sahnelerinde Ahilikten, ritüelinden ve Ahi Evren karakterinden bahsedilmiştir. Filmin sonraki sahnelerinde sefer sırasında Alaaddin Keykubat zehirlenir ve ölmeden önce verdiği son yemekte ilim ehline önem verilmesini ve son nefesinde de devleti Celaleddin Karatay'a emanet ettiğini, Tatarların (Moğolların) içinde bir asker büyüttüklerini, bunun Karatay'ın evladı olduğunu, kapılarına dayandıklarında Ahi Evren'in kendisine onun kim olduğunu söyleyeceğini söyler ve ölür. Sonra hızlıca iç içe kurgulanmış sahnelerde Karatay'ın Keykubat'ın vasiyetine uyarak ilime önem verdiğini vurgulayacak şekilde medreselerde farklı alanlarda ilim tahsili yapan talebeler ve onların yazıp çizdikleri, inceledikleri hususlar görülür. Bir yandan savaş sahneleriyle Moğolların Anadolu'ya vardıkları, bir yandan da filmin yedinci ve sekizinci dakikası arasında yaklaşık toplamda on saniye süren görüntülerle çarşılarda Ahilerin, Bacıların çalıştıkları gösterilir. Bu görüntüler kullanılarak Ahilerin desteği ile Anadolu Selçuklu'nun yükseldiği algısının oluşturulduğu bir kurgu görülmektedir.

Burada bahsedilen bu on saniyelik görüntülerin Ahilikle ilişkilendirilebilmesi ancak Ahiliğin muhteviyatını iyi bilen izleyiciler için mümkündür, sıradan izleyiciler için bunlar çarşı pazar görüntüsünden ileriye geçmeyecektir. Ahiliğin öyküsünü anlattığı iddiasında olan bir filmin bundan daha fazlasını yapması beklenebilir. Örneğin Ahilikte belirli bir dükkân açma adabı bulunur. Her Ahi dükkânını kendi mesleğinin piri kabul ettiği tarihi ve manevi şahsiyetleri hatırlatarak açar. Örneğin seher vakti dükkânını açarken besmelesini çeken Ahi, dericilik yapıyorsa debbağ olan Ahi Evran'a ya da marangozluk yapıyorsa Hz. İsa'ya selam ederek, onu ve düsturunu hatırlayarak işine başlar. Bunun manevi yönünün yanı sıra yaptığı işin ciddiyetini anlaması, bir peygamber ya da erenin ustalaştığı mesleği yaptığının bilincinde olarak çalışmasını sağladığı düşünülür. Yine aynı şekilde dükkânlarda Ahi ahlakını yansıtan “Burada doğruluk vardır haksızlıktan kaçılır, Bir yudum su dahi olsa helalinden içilir; Hilesi hurdası yok helalinden malımız, Müşteri veli-nimet yaranımız yarımız; Dükkân kapısı Hak kapısı, Hakk'ına yalvar, Çeşmim gibidir çeşmeleri akmasa da damlar” gibi levhalar bulunur (Hızlı, 2011, s. 35). Filmde bulunan çarşıdaki bu kısa görüntülerde özellikle burada bahsettiğimiz tipte bir Ahilik vurgusu olmadığı için bu görüntülerde bulunanların, Ahi zanaat ve sanatkarlarından çok herhangi bir çarşı pazar esnafı olarak algılanma ihtimali yüksektir. Bununla birlikte filmde Ahi Evren karakteri haricinde Ahilik mensubu herhangi bir karakter bulunmamaktadır. Ahi Evren de Ahi yönünden çok devlet yönetimindeki etkisi ve Orhun'dan beri geldiği söylenen gizli devlet teşkilatlanmasındaki konumu ile ön plandadır. Bunun haricinde baştaki şed kuşanma töreninde arkada görülen ya da yukarıda bahsedilen on saniye

boyunca hızlı kurguyla gösterilen çarşı pazar esnafı, ya da Ahi zaviyesindeki savaş sahnelerindeki kısa görüntülerle Ahilere yer verildiği iddia edilebilir olsa dahi, bunlar esasında diyalogu olan bir karakter olarak sunulmamış ve öykü akışında bunlara herhangi bir yer verilmemiştir. Yani bu filmde Ahiliğinden çok devlet adamı ve savaşçı özelliği vurgulanan Ahi Evren karakteri haricinde herhangi bir Ahi karakter bulunmamaktadır.

Filmin ilerleyen sahnelerinde Gıyaseddin Keyhüsrev karakteri tahta geçer ve Ahi Evren'i Alaaddin Keykubat'ın sırrı üzerine Tatarlar (Moğollar) arasından biriyle gizlice görüştüğü için tutuklatır. Ahi Evren giderken Celaleddin Karatay'a oğlunu nasıl bulacağını anlatır. Bu olayla filmin giriş bölümü biter ve öykü daha çok güçlenen Moğol tehdidi ve Anadolu Selçuklu'nun bununla olan mücadelesinden bahsetmeye başlar. Selçukluların Köseadağ savaşında aldığı yenilgi sonucu Celaleddin Karatay'ın kırsaldaki ufak medresesine döndüğü ve Yunus Emre, Edib Ali (Edebali) gibi gelecekte Anadolu Tasavvuf geleneğine yön verecek gençlere ders okuttuğu görülür. Ders sırasında Karatay, ordu dağılsa da Konya'nın direneceğini ve Anadolu Selçuklu bitse de yeni bir devletin kurulacağını anlatır. Bu arada Moğolların yeni atanan Konya valisi İsfahani ilk icraat olarak Selçuklu'da ilmin kalesi olması planlanan Karatay medresesini yaktırır. Medresenin yıkıntıları arasında dolaşan Karatay'ın yanına bir başka Anadolu tasavvuf büyüğü Mevlâna Celaleddin karakteri gelir. Mevlâna Celaleddin, Karatay'a Selçuklu'nun son umudu olduğunu ve Karatay Medresesinin de onun direncini kırmak için yaktırıldığını söyler. Karatay, İsfahani'nin karşısına dikilir ve medrese yakılsa da yenisinin yapılacağını, kendilerini yakmadan ilmi bitiremeyeceğini söyler.

Karatay'ın öğrencileri olarak gösterilen ya da Anadolu'daki Moğol tehdidine karşı direnişin önemli isimleri olduğu vurgulanan tasavvufi şahsiyetlerin pek çoğunun tarihte güvenin ve huzurun temini için mücadele ettikleri ve sosyal nizamın oluşmasına kurdukları tasavvufi kurumlarla katkı sağladıkları düşünülmüştür (Çağatay, 1997, s. 173). Anadolu'da tasavvufun yayılması da zaten Selçuklu'nun yıkılması ve Moğol istilaları sırasında, yani Türk insanının zor zamanlardan geçtiği, yol gösterici aradığı bir dönemde gerçekleşmiştir (Gölpınarlı, 2014, s. 288). Filmde de Türk tasavvufunun büyük isimlerinden Ahmed Yesevi gibi ismen zikrederek ya da Ahi Evran, Sadreddin Konevi, Mevlana Celaleddin Rumi, Yunus Emre ya da Edebali gibi Türk halkının zor zamanlarında yanında olup, onlara manevi destek vererek bir arada kalmasını sağlayan isimler, bir isim hariç, temsil yoluyla karaktere dönüştürülerek yerini almıştır. Öykünün uyarlandığı kitapta da filmdeki öyküde de Anadolu'daki en büyük tasavvufi hareketlerden biri olan ve en az diğer isimler kadar bu direnişte payı olduğu bilinen Bektaşiliğin piri Hacı Bektaş-ı Veli'ye yer verilmemiştir. Bu mutlaka üzerinde durulması gereken bir durumdur çünkü Ahiliğin kökenini oluşturduğu düşünülen fütüvvetin sufilerde mutlaka olması gereken bir vasıf olduğu düşüncesi, Anadolu'daki tasavvuf ekollerinin fütüvveti çok önem vermelerine sebebiyet vermiş, Ahiliğin yanı sıra, özellikle Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşiliğin fütüvvet yolu ve teşkilatıyla bağlantılı olduğu düşünülmüştür (Coşan, 2013, s. 161). Coşan (2013, s. 162), Ahilerin piri olarak görülen Ahi Evran'ın Hacı Bektaş-ı Veli ile yakın arkadaş olduklarını "Beni şeyh görenin Bektaşi de şeyhidir" dediğini ve bunların Hacı Bektaş Velayetnamesi'nde geçtiğini söyler. Ancak filmde dönemin diğer önemli tasavvufi şahsiyetlerinden bahsedilmesine ve her birinin bir karakter olarak yer

almasına rağmen Ahi Evran'ın yakın arkadaşı Hacı Bektaş-i Veli ve Bektaşilikten hiçbir şekilde bahsedilmez.

Filmin ilerleyen sahnelerinde Karatay hapisteki Ahi Evren'in ve Ahilerin yanına gider. Karatay milleti kurtarabilmek ve direnişi başlatabilmek için otorite boşluğundan faydalanarak elinde ferman olmamasına rağmen Ahileri hapisten çıkarır. Ahi Evren'in hapisten çıkarken ettiği ilk söz "Millet için can, devlet için baş feda" olur. Derhal çalışmalara başlarlar. Ahi Evren, filmin altmış birinci dakikasında Karatay'ın oğlu rolündeki Kutay karakteri ile Konya sokaklarında yürürken bir sahnede ona yaklaşık yirmi saniye boyunca Ahiliğin kuruluş şemasından kabaca bahsetmeye başlar ve şunları söyler: "Ahiler devletin varlığında işlerine bakarlar. Yokluğundaysa işleri devlet kurmak olur. Kadınlarımızın teşkilatı bacı teşkilatıdır (Bacıyan-ı Rum). Başlarında kadını Fatma Bacı (Ahi Evren'in eşi rolündeki karakter) var." Ahilikten bahsedilen bu bölümden sonra diyalog şu şekilde devam eder: "Bu silsile Orhun'dan beri devam eder. Bu harita bizim devlet kuran teşkilatlarımızı gösteren haritadır. En son Alaaddin Keykubat tarafından bana teslim edildi. Buna benzer bir harita daha var. Horasan Moğol tarafından işgal edildiğinde ele geçirildi." Bunları söyledikten sonra yolda Sadrettin (Konevi) karakteri ile karşılaşılır ve Ahi Evren onun da kendisinin talebesi olduğunu söyler ve sözlerine şu şekilde devam eder: "Bu devlet üç ayak üzerine kurulursa biri de Sadrettin'dir. Devletimiz Karatay'dır, askerimiz Ahiler ve Bacılardır, ruhumuzsa Sadrettin'dir. Bu devlet ayağa kalkacaksa bu üçünün sırtında ayağa kalkacak." der.

Ahilerin Anadolu'daki Moğol istilası sırasında direnerek merkezi otoritenin çökmesi ile idareyi üstlendiği ve şehirlerdeki güvenlik, eğitim ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi sorumlulukları yerine getirdiği bilinmektedir (Şeker, 2011, s. 13). Ancak burada Ahilerin konumu merkezi otoriteye baş kaldıran ve özerkleşerek beylik tipi siyasi bir yapılanma gibi değil, daha çok otorite boşluğunda şehre sahip çıkan bir yapı gibidir. Buna örnek olarak özellikle Ankara Ahileri gösterilir. Onların bir şehir devletinden ziyade, istikrarı sağlayacak bir merkezi otorite oluşana kadar şehri idare eden bir yapı olduğu ve bu otorite Osmanlı Devleti ile oluştuğunda 1361 yılında savaşmadan devlete dahil olmaları gösterilmektedir (Güllülü, 1977, s. 85, 86; Sarıkaya, 2002, s. 37) Dolayısıyla yukarıda bahsedilen sahnede Ahiler hakkında "askerimiz Ahilerdir" denmesi ile Ahilerin konumu ordunun ana unsuru gibi gösterilmiştir ancak hakikatte Ahilik tasavvufi bir esnaf-sanatkar teşkilatıdır ve savaş durumlarında devlete sahip çıkma refleksi ile desteğe gelmektedir. Ordunun ana unsuru değildir.

İlerleyen sahnelerde Karatay'ın oğlu Kutay karakteri efsanevi haritanın diğer parçasını ele geçirerek Ahi zaviyesinde Ahi Evren'i görmeye gelir. Kutay haritayı Ahi Evren'e teslim eder, Ahi Evren onu takip etmesini söyler ve birlikte Ahi Evren'in odasındaki şömineden açılan gizli bir kapıdan geçerler. Bu geçit içerisinde envaiçeşit şifalı bitkinin, içeceğin, savaş, zanaat malzemelerinin ve kitabın bulunduğu, kapısında bir de muhafız Ahi bulunan Ahi Evren'in gizli toplanma alanına ya da çalışma alanına açılır. Ahi Evren kendisindeki harita parçası ile Kutay'dan aldığını birleştirirken Kutay'a haritayı bir tek kendisinin okuyabildiğini söyler. Bu şekilde bir sunum ilk bakışta oryantalist bulunabilir ve son yılların en başarılı oyun serilerinden biri olan ve temel

olarak Haşaşileri (Fedailer) anlatan *Assassin's Creed* (2008) oyunlarına benzer bir şekilde Doğu'nun gizemini, egzotikliğini ön plana çıkaran bir üslubun güdüldüğünü düşündürebilir. Bu tarz bir üslubu kullanmanın, tarihi figürleri esrarengiz bir şekilde kahramanlaştırdığı için özellikle genç izleyicinin dikkatini çekeceği, döneme ve önemli şahsiyetlerine ilgiyi arttıracakı çıkarımına gidilebilir. Özellikle Selçuklu dönemi ile ilgili kurmaca sinemadaki sanatsal üretimin azlığı da düşünöldüğünde, böyle bir anlatımın geri planı ve fonksiyonlarının gösterilmesi ile daha etraflıca verildiği takdirde bu alana ilgiyi artıracak bir etkisi olabilir ancak bu film için durum tam da bu şekilde değildir. *Direnış Karatay* filminin üslubu tarihi bir dram filmi ciddiyetinde ilerlerken olay örgüsündeki olayların aynı ciddiyete ve tutarlılığa sahip olmaması izleyicide kafa karışıklığına sebep olacaktır. Örneğin filmin başından itibaren çizgi roman ya da fantastik sinema estetiği gibi bir hissiyatın yakalanması Ahi Evren ve Kutay'ın girmiş olduğu bu gizemli atmosferi ve bu tarz bir bakış açısını daha inandırıcı ve kendi içinde tutarlı yapabilecekken ne ara bahsedilen ancak öyküde pratik bir karşılığı olmayan gizli Türk teşkilatı ve haritaları, ne de bu gizemli oda gibi aralara serpiştirilen egzotik öğeler tam anlamıyla fantastik bir üslubun oluşmasını sağlamaktadır.

Filmin bir sonraki sahnesinde Moğol suikastçılar zaviyeyi basıp muhafızları birer ikişer öldürmeye ve zaviyenin kapısını içeriden açıp Moğolların içeriye girmesini sağlar. Bunu duyan Ahi Evren haritanın birini saklarken diğerini de muhafızına verir. Muhafızlar Moğollarla kahramanca savaşır ancak yenilirler ve Moğollar Ahi Evren'in canı karşılığında haritanın yerini öğrenmek ister. Kutay haritayı getirir ancak Moğollar Ahi Evren'i salmazlar, onu da yanlarında götürürler. Moğol komutan Noyan yaptıklarına karşılık Ahi Evren'in meydanda idam edilmesini söyler. Kutay, Karatay ve Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı, Moğol obasını basarlar, Ahi Evren'i kurtarırlar ve Noyan'ın oğlunu öldürürler. Sonraki sahnede Türklerin hepsinin oradan sağ kurtulduğu görülür ama Moğol komutanın oğlunu öldürüp de obalarından nasıl sağ kurtuldukları anlatılmaz. Noyan intikam yeminleri eder ve Konya'ya saldırmaya hazırlanır.

Filmin tepe noktasında Karatay "bugün zikri dergâhta çekme günü değil diyerek" dergâhtan Sadrettin Konevi ve müritlerini de alır ve tüm Konya'yı direnişe çağırır. Konevi ve müritleri halka oluşturup meydanda zikir çekmeye başlarlar. Bir yandan da yarın çıkacağı kesin olan savaş için hazırlık yapacaklarına, kısa vadede kendilerine pratik bir başarı getirmeyecek olsa bile kalem kılıçtan keskindir düsturunu benimsemelerinin bir göstergesi olarak elden ele imece usulü Karatay medresesinin inşaatına devam ederler. Bu arada Kutay, filmde gerçekte olan tutarsızlıklara bir diğer örnek olarak Moğol Obasını yeniden basar ve haritanın kaybettikleri parçasını yine geri alır. Sonrasında Karatay Konya'yı istila etmeye hazırlanan Noyan ve komutanlarıyla görüşmeye tek başına gider. Noyan'a devletini yıkamayacağını, Konya'nın düşmeyeceğini dolayısıyla ordusunu alıp geri dönmesini söyler. Noyan, Karatay'ı methetmesine rağmen savaşı kendisinin kazanacağını söylerken ona neyine güvendiğini sorar, Karatay da Konya'dan yükselen zikir seslerini ima ederek milletime güveniyorum der ve Konya'ya döner. Konya'nın kararlılığını ve ölüme hazır olduğunu gören Noyan şehre saldırmaktan vazgeçer.

Filmin son sahnesinde Kutay haritanın eksik parçasını Ahi Evren'e ulaştırır. Ahi

Evren haritaları gelecekte kurulacak olan Osmanlı Beyliğini ima ederek Kayı obasına götürmesi için Kutay'a teslim eder ve Kutay yola çıkarken Karatay medresesi yükselir.

Sonuç ve Tartışma

Geçmişte Ahiler halkın içinde yaşarken alnından ter akıtarak, elinin emeği ile dürüstçe ve sadece kendi çıkarını değil, umumun refahını da düşünerek günümüz kapitalist düzendeki düsturlardan farklı bir şekilde çalışmış, savaş kaçınılmaz olduğunda da er meydanında en önde savaşarak toplumu hem ahlaki hem de iktisadi olarak kalkındırmıştır. Bu yüzden Ahilik gibi Türk tarihinin önemli kurumlarından birinin, kurmaca bir eserde de olsa, şed kuşatma gibi bir ritüelinden bahsedilmesi Ahilik adına önemli görülebilir; ancak bu törenin ve Ahilerin savaşçı karakterlerinin vurgulanması haricinde bu filmde Ahilikle ilgili neredeyse hiçbir şey bulunmamaktadır. Örneğin bu filmde Ahiliğin kurumsal yapısının görselliği, Ahi zaviyelerinin yapısı, zaviyelerdeki teorik ve tasavvufi eğitim, Ahi dükkanlarındaki yapı, usta çırak ilişkisi, dükkandaki uygulamalı mesleki eğitim ve belki de en önemlisi Ahilik ahlakından ve değerlerinden bahsedilmemiştir. Mesela Ahinin iş ahlakından, müşteriye nasıl davrandığına, meta üretmesine rağmen kâr amacı beslememesinden, yardıma muhtaca cömertçe yardım etmesine, kısacası Anadolu harcına yaptığı katkıya öyküde yer verilmemiştir. Yani Anadolu tasavvuf geleneğinin aslında pratikteki karşılığı olan Ahi ahlakıyla bezeli esnaf ve sanatkarlığından filmde ismen bahsedilmesine rağmen filmin öyküsünde Ahiliğin içerik olarak bir yeri yoktur. Örneğin, Ahi ideallerine uymayıp halkı hile ile kandıranlara verilen ve günümüzdeki deyimlere geçmiş “pabucun dama atılması” gibi caydırıcı cezalar, her meslek erbabı Ahinin mesleğini bir peygambere ya da erene dayandırması ve bunu dükkânını açmadan işini yapmaya her zaman kendine örnek alması, dükkân duvarlarına bunlarla ilgili ve doğrulukla, helal lokma ile, ahlakla ilgili levhalar asılması gibi Ahiliğin karakteristik özellikleri filmde gösterilmemiştir. Bunun yerine sembolik bir sahne olarak Ahilerin feyzini tasavvuftan ve bu değerlerden aldığını gösterecek şekilde finalde bir zikir etrafında Karatay medresesinin inşa sahnesi verilmiş ve Moğolların Köseadağ savaşında hezimete uğrattıkları Türklerden zikir çektiklerini görerek korkmaları ve geri çekilmeleri anlatılmıştır. Burada özetle Konevi gibi meşhur bir tasavvufi şahsiyetin etrafında halka oluşturup zikredilmesi ve medrese inşaatlarına devam edilmesi, Antik Yunan tiyatrosundan beri kullanılagelen ve olayların çıkmaza girmesi durumunda düğümü mucizevi, olağanüstü bir müdahale ile çözen “deus ex machina” benzeri bir şekilde konumlandırılmıştır. Burada anlatılan Asya'nın ortasından kopup Konya'nın kapılarına at sırtında dayanmış ve kimseden çekinmeden önüne geleni yakıp yıkan Moğol ordusunun Türk halkındaki dirayeti görmesi, burası alınmaz demesi ve savaşmaktan vazgeçerek gerisin geriye dönmesidir. Bu sahne, açıkçası sembolik bile olsa, Moğollara karşı Anadolu'da yapılmış olan direnişi sadece tasavvufi ritüelle sağlanan birliktelik şeklinde gösteren bir indirgemeciliğin yanı sıra, yüz yıl boyunca Moğol zulmü altında inleyen Türk ve Müslüman coğrafyasındaki tüm Devlet adamlarını, İslam alimlerini ve tasavvuf büyüklerini de bunun gibi bir çözümü akıl edemedikleri ya da bu mertebede olmadıklarını göstermek suretiyle en hafif tabirle aşağılayan bir yapıya sahiptir. Giriş bölümünde de değinildiği üzere, son dönemde Türk sinemasında örnekleri görülen, kimi hamaset odaklı yapılmış filmlerde görüldüğü gibi keramet Ahilerin ya da hak yolda emek harcayanların halka hizmeti hakka hizmet görerek

Allah rızası için mücadele etmesine değil de olağanüstü durumlar vesilesiyle ortaya çıkan sonuçlara bağlanmış, bu da en basitinden filmin anlatımındaki inandırıcılığı öldürmüştür.

Ahilerin, Türklerin Anadolu'da tutunmasındaki en önemli etkenlerden biri olduğunun altını sadece bir ritüel görseiliği (şed kuşanma) ile çizmeye çalışmak Ahilerin o dönemde etkin olduğunu gösterse de bunun nedenini anlatmaktan uzaktır. Bu şed kuşatma ritüeli Ahilikte çırağın, kalfa ve usta olduğunu gösteren bir sonuçtur. Sanki Ahilikle ilgili bir özet anlatı olacak şekilde sadece bu neticenin anlatılması yerine, örneğin ustanın çirak üzerindeki etkisinin gün içerisinde sürekli bir doğru örnek teşkil etme, disiplinle çalışma şeklinde olduğu, zaviyede de eline, beline diline sahip olmak gibi fütüvvetnamelerdeki tasavvufi ve ahlaki kavramlar üzerinden kuramsal olarak verildiği anlatımlar, Ahilerin neden bu kadar etkin olduklarını daha anlaşılır kılabilir. Bu da eğer Ahilik kurumu ön plana çıkarılmak isteniyorsa, tarihteki önemli olduğu düşünölen şahsiyetlerin etrafında şekillenen bir öykü ile değil, Ahilerin tamamını temsil edecek bir kurgusal karakterin kullanılması ile başarılabilir. Bu filmde yapılmamış olanı yine bu filmde örnek vermek gerekirse, filmin başındaki ritüel sahnesinde usta yapılan genç kalfanın usta oluşuna kadarki süreçte Ahilik ahlakına ve eğitimine tabi oluşunun, sonra usta olması ile Anadolu'daki mücadeleye dahil oluşunun öyküsü, türlü kahramanlıklar içerisine girmesi ve tarihi şahsiyetlerin de aralara serpiştirilmesi ile verilerek anlatılması, gayet de Ahiliğin ön plana çıktığı bir öykü olarak sunulabilir.

Sonuç olarak Ahilikten çok devlet adamlığı ve savaşıçı yönü ön plana çıkarılan Ahi Evren'den başka Ahi karaktere sahip olmayan ve Ahilik ideallerini canlandırmayan Direniş Karatay filmi, "Devletine her koşulda sahip çıkan fedakâr Ahi Teşkilatı'nın ve mücadelesinin hikayesi" olarak lanse edilse de bu iddia ve bunu destekleyen ifadeler doğru değildir. Yüz on üç dakika olan bu film, ritüelde ya da esnaflıkta göstermek kaydıyla Ahilerden toplamda iki dakikadan kısa bir süre bahsederken, Ahi Evran'ı devleti yöneten ve kurtaran ana unsurlardan biri olarak ön plana çıkaran bir filmidir. Yani film aslında Ahiliğin öyküsünden çok Celaleddin Karatay ve Ahi Evran'ın milleti kurtarmak için mücadele edişinin vurgulandığı, Anadolu Selçuklu'nun son dönemindeki siyasi olaylar ve Moğol savaşlarının işlendiği bir filmidir. Dolayısıyla bu filmin Ahiliğin öyküsü olduğu iddiası gerçeklere dayanmaz.

Etik Beyanı: "Direniş Karatay (2018) Filminin Ahilik Anlatısı Bakımından İncelenmesi" isimli çalışma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Yazar Katkıları: "Direniş Karatay (2018) Filminin Ahilik Anlatısı Bakımından İncelenmesi" isimli çalışma tek yazarlı bir çalışmadır ve yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı: "Direniş Karatay (2018) Filminin Ahilik Anlatısı Bakımından İncelenmesi" isimli çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Assasin's Creed (Bilgisayar Versiyonu) [Video Oyunu]. (2008). Ubisoft.

- Battuta, İ. (2010). *İbn Battuta seyahatnamesi* (A. Sait Aykut, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Coşan, M. E. (2013). *Akademik makaleler*. İstanbul: Server İletişim.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk kurumu olan Ahilik*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Çalık, H. (2020). Romandan sinemaya Direniş Karatay’da Ahi Evran ve Ahilik Kültür. A. Gökbel, A. Gündüz, A. Doğan, İ. Kasap ve F. Çil (Ed.). *VI. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 205-218) içinde. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- Çalışkan, Y., İkiz, L. (2001). *Kültür, san’at ve medeniyetimizde Ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çalka, M. S. (2011). *Safi Mustafa Efendi’nin Osmanlı esnaf ve sanatkarlarına nasihatleri*. B. Çakır ve İ. Gümüş. (Ed.). Ahilik (s. 79-96) içinde. İstanbul. Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve Ahilik*. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Direniş Karatay [@DirenisKaratay]. (2018, 13 Şubat). Devletine her koşulda sahip çıkan fedakar Ahi Teşkilatı’nın ve mücadelesinin hikayesi #DirenişKaratay’la #9MarttaSinemalarda @ktokaratay [Tweet] Erişim adresi: <https://twitter.com/DirenisKaratay/status/963391775594438656>
- Gölpınarlı, A. (2011). *İslam ve Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2012). *Tasavvuf – 100 soruda tasavvuf*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2014). *Türkiye’de mezhepler ve tarikatlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Hızlı, M. (2011). *Ahiliğin Anadolu’daki gelişim süreci*. B. Çakır ve İ. Gümüş. (Ed.). Ahilik (s. 17-42) içinde. İstanbul. Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
- İnalcık, H. (2016). *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar – I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kayabaşı, S. (2017). *Direniş Karatay*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Kayabaşı, S. (Yapımcı) ve Sancaklı, S. (Yönetmen). (2018). *Direniş Karatay* [Sinema Filmi]. Türkiye: KTO Karatay Üniversitesi.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

- Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. İstanbul: Cedit Neşriyat.
- Örs, H. (Ed.). (2016). *Postmodern çağda ahilik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarıkaya, M. S. (2002). *XIII.- XVI. Asırlardaki Anadolu'da fütüvvetnamelere göre dini inanç motifleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şeker, C. (2011). *Ortaçağ Batı Avrupa esnaf loncaları ve Ahi Teşkilatı*. B. Çakır ve İ. Gümüş. (Ed.). Ahilik (s. 1-16) içinde. İstanbul. Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
- Taeschner, F. (2015/1953). İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15 (1-4), Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8964>
- Tahir, K. (2018). *Devlet ana*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Vardan. U. (2018, Mart 10). Sinema, insanın kendine yakışanı çekmesidir!. *Hürriyet*. Erişim adresi: [http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-varდან/sinema-insanin-kendine-yakisani-cekmesidir-40766546](http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-varдан/sinema-insanin-kendine-yakisani-cekmesidir-40766546)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.